

YAPISALCILIK VE POST-YAPISALCILIK

Post modernite ve post yapısalcilık 20.yy.ikinci yarısında batı felsefesine etkili olmuş iki temel eleştirel akımdır. Post-yapısalcilık, aynı yüzyılın ilk yarısında etkili olan yapısalcı düşüncenin kavramlarının eleştirisiyle temellenirken,postmodernite, 17.yüzyıldan itibaren etkili olan modernitenin etkisiyle oluşur. Bu iki akım batı düşünme yapısındaki monist (teklik) dualist (birbirine karşı çıkan iki kavram,iyilik-kötülük gibi) özne merkezli yapıların eleştirisidir. Bu anlamda bu iki akımı keskin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir(Kılıç vd,2016,ss.534).

Post yapısalcilık, toplumun,kültürün, dilin ve öznenin yapılar yoluyla anlaşılabilceğini söyleyen 20.yy ilk yarısında etkili olmuş yapısalcı düşünceye karşı çıkmıştır. Post-yapısalcilık insan öznesinin eleştirisiyle temellendiğinden özne ve hümanizm felsefi düşüncedeki ayrıcalıklı konunun kökenine yönelik bir sorgulamadır. Bu anlamıyla post-yapısalcilık yapısalcı dilbilimide merkeze alan yazarın,öznenin ve anlamın ölümüdür. Yapısalcilık anlamımetinde göstergelerle saklı görünürken ; post-yapısalcilık anlamı, yaratıcı bir edimolarak okuyucu ve metinler arası karşıtlıklı etkileşimle değerlendirir (Kılıç vd,2016,ss.534).

Post yapısalcilık bilginin nasıl üretildiğini ,bilginin toplum içerisindeki aygıtlarının sorgulanmasıdır. Micheal Foucault,jacgues Derrida, François Lyotard,Gilles Deleuze Bu iki akımı karakterize eden düşünürlerdir. Bu filozofların felsefelerini etkileyen ise yapısalcı dilbilim ekolünün kurucusu olan Ferdinand Saussure'dir.Saussure dildeki terimlerin anlamlarını nasıl kazanacağı sorusuyla ilgilenir. Saussure konuşan ya da yorumlayan öznenin daha çok dil üzerine odaklanır.Özneye dil arasındaki geleneksel ilişkide geleneksel düşünceye meydan okur. Saussur'ün dilbilim teorisinde göstergeler sistemi (gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki) dilikonuşan öznenin bağımsızdır. Özne dilin oluşturucu gücü değildir, özne belli yapılar üzerineoluşmuş dili hazır bulur. Saussure'ün bir diğer özelliğiye dildeki anlamların artzamalı değil, eş zamanlı bir yaklaşımla oluşturduğudur. Buna göre anlamlar ne geçmişten miras alınır nede öznenin yaratımıdır, anlamlar göstergeler arasındaki uzlaşım bir ilişkinin sonucudur. Saussure göre sözcüklere anlamları veren şey; yapı kazanmış bir dil olarak dildir. Bu yapı karşıtlık ilkesinetabidir. Buna göre konuşmacılar,dil ve semantik(anlam nedir) inceler) karşıtlıklar yoluyla bir şey ifade edebilmektedirler. Yapısalcı dilbilim kurucusu olan Saussure'ün bu düşünceleri post-yapısalcilığın karşıt yönden temellerinioluşturacaktır. Postyapısalcı düşüncenin problemlerinin anlaşılmasında etkiliolaan filozoflardan birisi Micheal Foucault'dur. Foucault'un özne merkezli düşünme yapısına eleştirisi, politik bir nitelik taşır. Onun felsefesinde modernite ve aydınlanmanın özneye duyduğu güven yitirilir.Foucault'un yapısalcilığı fenomolojiyi (kişinin dış dünyayı kendine göre agılaması) modern öznenin baskı altına alınmasının suçortakları olarak değerlendirir. Ona göre özne sözcüğünün iki anlamı vardır; birine kontrol ve tabi olma yoluyla bağımlılık ve kendi kimliğiyle bir bilinç ya da ben bilgisi sayesinde kurulan bağlar (Kılıç vd,2016,ss.535).Foucault, öznenin bir iktidara tabi olduğunu ve iktidar tarafından oluştuğunu ifade eder. Foucault'un yapısalcilığa karşı çıkmasının nedeni,ona göre yapısalcilıkta da özneyi iktidar ve otoriter karşısında uysal nesnelere inşaa eder. Foucault iktidar ve bilginin iç içe olduğu tezini savunur. Ona göre bilginin hakikatla bir ilişkisi yoktur, bilgi iktidar ilişkilerinin bir sonucudur. Bilgi iktidar ilişkilerinin bir sonucudur. Foucault için iktidar:Hukuk,polis,asker ve eğitim gibikurumların ürünüdür. Ona göre iktidar kendi çıkarlarını hayata geçirebilmek için, başkaları üzerine uygulanan bir araçtır. Foucault'dan sonra pos-yapısalcilık ve post-modern düşüncenin oluşmasına katkıda bulunmuşbir diğer önemli filozof jacgues Deridadır. Derrida anti-hümanizmi felsefi bir yol olarak benimseyen bir filozoftur. Batı felsefesi geleneğinin saplandığı öznemerkezli düşünme filozofu rahatsız etmektedir. Derida Saussure'ün gösteren ve gösterilen ayrımında ikinci olan gösterilenin,anlamın gösterenden ,sözden önce geldiğiniifade eder. Bu Derrida'nın 'Differance' teriminde açık hale gelir. Derrida'nın 'Differance' (yapısöküm diye geçer. Var olan anlamların ötesinde düşünüp anlamları yeniden okumak. Yapısöküm düşünüldeği gibi yapı ve anlamları tamamen değiştirmekdeğil,anlamları varolanın dışında düşünebilme anlamına gelir) anlamların sonsuz bir şekilde ertelenmesidir.'Differance' ile anlamsabit değil,oluş halindedir. Anlam tam olarak elde edilmeyeceğinden,sürekli öteye ertelenir,farklılaşır. Böylece sözyerine yazı ile

olanaklı olur. Derrida 'nın post-yapısallığa etkisi, anlamın 'Différance' farklılaşma ile oluştuğunu ifade ederek, Saussure'un gösteren ve gösterilen ilişkisine sabitlediği yapıyı ters çevirmesidir. Post-yapısalcılık yapısalcılığı anlama ve özneye ayrıcalıklı bir rol oluşturduğu için eleştirir (Kılıç vd, 2016, ss. 536).

Post-moderndeki 'post' eki moderndeki, modernden sonra gelen, onun yerini alan bir değişimi ifade eder. Bu kapsamda öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, modernizm; modernite, post-modernite terimleri farklı dönemlere, alanlara ve anlamlara gönderimde bulunur. Bu terimlerden modernizm, yirminci yüzyılın başlarındaki sanat ve edebiyat hareketleriyle özdeşdir. Modernizmin güzel sanatlarda kübizmden gelenekselleşmeye, izlenimcilikten sürrealizme sanat eserlerinde yerleşik kurallara meydan okumayı temsil eder. Post-modernizm ise daha çok ikinci dünya savaşı sonrasındaki son dönem yazarlar ve sanatçılar ile ilgilidir. Bu anlamda modernizm 20. yy ikinci yarısındaki sanat ve edebiyat hareketleriyle özdeşken, post-modernizmin ikinci yarısındaki sanat ve edebiyat alanlarındaki merkeziliği, çoğulculuğu ifade eder (Kılıç vd, 2016, ss. 537).

Modernite nedir? Modernite daha çok politika, yasa, bilgi, toplum, bilim ve felsefe alanındaki değişimi açıklar. Modernitenin köklerinin nerede yer aldığı ise eleştirmenler arasında tartışmaya açıktır. Bazı eleştirmenler moderniteyi feodal hiyerarşilerin yıkımının başlangıcı, protestanlığın yayılımı kapitalizmin doğumu olarak görülen rönesans süreci ile başlatırken; bazı eleştirmenler ise onsekizinci yy. sonları, modern ulus ve devletlerin doğmasına neden olan Fransız devrimi, sanayi devrimi ile başlatır. Moderniteye ilişkin bu farklı yaklaşımların ortak noktası, onun bilgide, bilimde, sanatta, felsefede ve sosyolojide değişimi, yeniliği ve ilerlemeyi temsil ettiğidir. Modernite bilgi ve bilimin gerçeklik ilkesini kanıtlamaz. Bilgi ve bilim geçerlik meşruluk ilkesi 'kanıtlama' dır. Daha farklı bir ifadeyle modernite bilgi ve bilim kanıtlama ve uzmanlar üst-anlatısı (evrensellik, özgürlük, ilerleme, zenginlik kanıtlama, anlatılardır) üzerinden değerlendirilerek, geçerlik veya geçersizlik kazanır. Buna karşı post-endüstriyel toplumları tanımlayan post-modernitede, bilginin geçerliliği sorunu değişir, dönüşür (Kılıç vd, 2016, ss. 537-38).

Post-modernite ile değişen dönüşen nedir? Post-modernite herkes için her yerde geçerli üst anlatıların reddidir. Post-modern toplumlarda üst-anlatılar geçerliliğini yitirdiğinden hem bilim hemde bilgide geçerlilik ölçütü değişir. Çünkü gelişen bilgi ve iletişim teknolojileriyle geçerliliğini yitiren üst anlatılar, post-modern toplumlarda yerini çoklu anlatılara bırakır. Post-moderniteye göre artık geçerliğin tek bir ilkesi veya üst -anlatısı yoktur. Herhangi bir alanda, bir ifade türünün kendini otorite olarak dayatmasına karşı çıkar. Post-modernite her düşüncenin veya ilkenin kendi kendisinin referansı olması anlamına gelir. Lyotard bilim görüşü en gelişmiş toplumlarda üst-anlatının değer kaybıyla birlikte, bilgi ve bilimin yeni konumunun, ' nasıl olduğu' ve gelecekte ' nasıl olacağına' yönelik bir analizdir. Lyotard, üst-anlatıların bu değer kaybında bilgisayar teknolojisindeki ilerlemelerin önemli bir rol oynadığını ifade eder. Lyotard eserlerinde ortak problem, yerleşik düşüncelerin tatminsizliği adaletin ve çokluğun önemidir. Filozof sürekli düşünceleri ve politikaları; hatta kimi zaman kendi düşüncelerini bile sorgulayarak, onlara meydan okur. Onun için düşünce ve eylem sürekli bir şekilde kendini sorgulamadır, yeni durum ve eylemlere göre kendini yenilemez. O en gelişmiş toplumlarda bilginin ve bilimin konumunu inceler (Kılıç vd, 2016, ss. 539-540)

Post-modern düşüncenin felsefi temellerini oluşturan Gilles Deleuze'ün felsefi problemi düşünmenin, daha temelde felsefi düşüncenin ;özdeklikçi düşünme yapısının neden olduğu temsilci, aşkınsal yapıdan içkinlikle dönüştürülmesini sağlamaktır. Filozofa göre felsefe temsilci düşünme yapısında olduğu gibi, zaten varolan problemleri açığa çıkartma ve onlara çözüm üretmekle görevli değildir. Felsefe düşünmenin böyle bir misyonu yoktur. Felsefeye yüklenen bu misyon batı düşünme geleneğinin özdeklikçi yapısından kaynaklanır. Ona göre özde felsefi düşünce daha temel düşünmenin kendisi daha yaratıcı ve düşündürücü olalıdır. Felsefe yeni kavram ve problemleri yaratmalıdır. Daha temelde felsefe varolan problemleri açığa çıkarıp o problemlere yanıt aramak değil, yeni problemler ve kavramlar yaratmakla gerçekleştirilir. Bu nedenle Deleuze kültürle idelerle ve göstergelerle düzenlenen ve yaratıcılığı engelleyen yaşam kavrayışına karşıdır. Deleuze için yaşam aşkın ideler veya dil göstergeleri gibi sabit yapılmaları temsili değil, etkileşimli farkların bir düzenlemidir. Yaşamın sadece dil gösterimleri veya ideler üzerinden değerlendirilmesi, dilin yapısının dünyaya dayatılmasıdır. Ona göre bu bakış açısı yaşam içerisindeki ayrı fark serisinin görülmesini

engeller. Yaşam içerisindeki sürekli olarak yeni birleşimlerle bağlantılarla dönüşen ve çoğalan çokluklar vardır. Biyolojik, genetik,tarih,politik,sanat,fantezi,dil vb. Filozof bu farklı çokluklar içerisinde iyinin,kötünün veya doğrunun ve yanlışın ne olduğunun tanımı,yorumunu vermekle yükümlü değildir. Felsefe yaşamın ne olduğunun açığa çıkarılmasını veya yorumlanmasını sağlayan bir üstkod,üstanlatı değildir. Felsefe varolan algılayış düzlemlerini yeni kavramlar yaratarak dönüştüren,değiştiren güçtür. Felsefe varolanı yorumlamak; varolanın anlamını açığa çıkartmak olmayıp,yaratmaktır (Kılıç vd,2016,ss.539-540).

Baudrillard'a göre, Postmodern topluma dair olan bu hipergerçeklik evresine geçiş için belirli evreleri vardır Ona göre beşeri kültürlerde göstergeler, dört evrede gelişir. Birinci evre,göstergelerin, yani sözcüklerle imgelerin gerçekliğin yansımaları olarak geliştirildiği evreye karşılık gelir .ikinci evrede göstergeler artık hakikaten süslemeye abartmaya ve hatta çarpıtmaya başlarlar Ama buna rağmen gerçeklikten mutlak bir Kopuş söz konusu olmadığı için göstergeler gerçekliği yansıtmaya ve sembolleştirme ye bir şekilde devam ederler fakat üçüncü ve dördüncü evreye geçildiğinde, göstergeler ve simülasyon bundan böyle gerçekliğin yerini alır ve en nihayetinde sembolik bir topluma geçer.B u toplum, sembollerle göstergelerin Gerçek olan şeylere hiçbir ilişkisi kalmadığını, insan ilişkilerinin bile sadece sembolik ilişkiler olup çıktığı bir simülakrum ya da taktikler toplumdur.Onun bahsettiği bu toplumda epistemolojik bir hakikat veya gerçeklikten bahsetmek mümkün değildir ."Ele geçirilebilecek" tek gerçeklik biçimi artık hiper-gerçekliktir.Baudrillard'a göre Ortaçağ'da hakikat ,20 yüzyıla doğru gerçeklik kaybedilmektedir. Çünkü ona göre artık hakikat ve görünümünden yoksun "bütünsel gerçeklik" karşımızda durmaktadır. Nitekim Boudrillard bu noktada kaybedilen gerçek dünya sonrası geriye kalanın ne olduğunu sorunsallaştırmıştır. İşte Baudrillard için "hiper-gerçeklik" kavramı,tam da bu sorunu incelemek için üretilmiş bir kavramdır. O kendini tanımıyla kendi tanımıyla bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun gerçekliğin modeller aracılığı ile türetilmesi hiper gerçeklik ya da simülasyon diye adlandırılmaktadır. Onun bu kavramı geliştirmesinin amacı ise, günümüz dünyasının gerçek bir toplum olmadığını ve gerçekliğin veya hakikatin yerini sembollerin, imajların ve somut olanın yerini sanal bir gerçekliğin aldığını ifade etmekte etmesidir. Yani insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamaktan çok, bu imajlar ve sembollerin temini ve semboller aracılığı ile bir tür psikolojik tatmin sağlama yoluna gitmesidir.Ona göre modern toplumlar başlangıçta teknolojiyi kolektif bir ekonomik gelişme ve faydalı bir araç olarak görmüşler,dolayısıyla insan ilişkileri ve insani değerlerin gelişimine katkıda bulunan bir şey olarak tanımlamışlardır.Fakat günümüze yaklaştıkça teknolojiyi farklı bir görünüm kazanmış ve bu" yararlı "kimliğinden sıyrılarak tüketim kültürüne hizmet eder bir hal almıştır. Teknoloji,bir müddettir, hem insanların birbiriyle olan ilişkilerini, hem de insanların gerçeklikle kurdukları ilişkiyi tahrip etmeye başlamıştır.Marksist "yabancılaşma"nın bir başka biçimi gerçekleşerek,teknoloji aracılığıyla, bu kez işçiyi değil,bireyleri,gerçeklikten kopartmak tadır. Teknolojinin kullanımı,bir çeşit fetişizm biçimini alarak, insan türünün ürettiği teknolojiyle girdiği amaç -araç ilişkisini ters yüz etmektedir. Baulrillad'a göre tam da bu sebeple" bizim toplumumuza özgü üretim düzeni ve teknoloji alanında,amaçlar ve araçlar arasında akılcı bir ilişki bulunup bulunmadığının yeniden sorgulanması gerekmektedir" Çünkü tüketim temelinde artık sadece bireysel ihtiyaçların karşılanması değil tüketilen nesnelere taşıdığı gösterge /değerler aracılığıyla toplumsal statünün belirlenmesi motivasyonu da vardır(Kılıç vd,2016,ss.639-644).

KAYNAK

Kılıç.S.,(2016). Post-Yapısalcılık ve Post-Modernite. İçinde A.K,Çüçen (Ed.),Felsefe Tarihi III XX.Yüzyıl Filozofları (ss. 534-644). Sentez Yayıncılık.